

w numerze

3

Nowe publikacje
Maria Romanowska-Zadrożna

5

Rewindykacje po traktacie ryskim (IV)
Jacek Miler

6

Zaginieni święci z kościoła w Oleśnie
Piotr Ogródzki

8

Katalog strat wojennych (1939-1945)
Monika Kuhnke

9

Toruńska wystawa
Monika Barwik

10

Międzynarodowe warsztaty
Władysław Białek

11

Utracony „Dorożkarz” Georgesa Seurata
Maria Gargulińska

12

Wielka fontanna w Ogrodzie Saskim
Krzysztof Lesiak, Janusz Mróz

16

Katalog strat
Monika Barwik

20

Rekwizycje wojenne
w Muzeum Czarторыjskich
Ewa Czepielowa

24

O kradzieżach zbiorów w bibliotekach
Ewa Barteczko

28

Straty w zbiorach Łazienek Królewskich (II)
Maciej Choynowski

Nowe publikacje

Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Polskiego Dziedzictwa Kulturalnego za Granicą przygotowuje do wydania pod koniec 1998 r. cztery nowe publikacje: *Straty wojenne. Malarstwo polskie. Obrazy olejne, pastele, akwarele utracone w latach 1939-1945*, opracowane przez Annę Tyczyńską i Krystynę Znojewską z Muzeum Narodowego w Warszawie, *Zabytki dawnego województwa stanisławowskiego. Wykaz z lat 1921-1929*, pod redakcją prof. Ryszarda Brykowskiego i Grażyny Ruszczyk z Instytutu Sztuki Polskiej Akademii Nauk, *Monumenta variis Radivillorum. Wyposażenie zamku nieświeckiego w świetle źródeł archiwalnych. Cz. I: XVI-XVII w.*, autorstwa dr. Tadeusza Bernatowicza z Uniwersytetu Warszawskiego oraz *Biblioteki na wschodnich ziemiach II Rzeczypospolitej. Informator* opracowany pod kierunkiem naukowym prof. dr hab. Barbary Bieńkowskiej, m.in. przez dr. Urszulę Paszkiewicz i Janusza Szymańskiego, pracowników naszego Biura.

Pierwsza z zaplanowanych publikacji, katalog prezentujący straty malarstwa polskiego, obejmuje zaledwie znikomą część zniszczonych lub zaginionych w wyniku II wojny światowej dzieł polskich artystów. Znalazły się w nim bowiem tylko te obrazy, których identyfikacja – dzięki zachowanym fotografiom – nie będzie trudna. Pominięto natomiast wiele dzieł, o których wyglądzie można jedynie domniemywać z mniej lub bardziej szczegółowych opisów. Autorki opracowały i zweryfikowały zebrany materiał w sposób niezwykle rzetelny. Ich benedyktyńska praca uwieczniona została wspaniałym efektem – z 442 ilustracji poznajemy obrazy, które, jak się może wydawać, są raczej bezpowrotnie stracone dla polskiej kultury. Jednak, jak uczy praktyka, zaginione dzieła sztuki pojawiają się na rynku antykwarycznym lub odnajdują się w zbiorach muzealnych za granicą i dlatego publikacja tego katalogu jest tak ważnym wydarzeniem. W wielu wypadkach może umożliwić zidentyfikowanie prac polskich artystów, utra-

Krzyż kamienny na postumencie z czterema dolnymi odnóżami ludzkimi

conych w wyniku działań II wojny światowej. W tym celu katalog zostanie przekazany licznym placówkom muzealnym w kraju i za granicą, dotrze do domów aukcyjnych i polskich pracowników konsularnych.

Zespół opracowujący *Biblioteki na wschodnich ziemiach II Rzeczypospolitej* wykonał z wielką starannością równie ogromną pracę, gromadząc na 1200 stronach informacje dotyczące zasobów ponad 5100 bibliotek instytucjonalnych i prywatnych. Niewątpliwie jest to pionierskie dzieło, nie było bowiem przed II wojną światową żadnych spisów, które obejmowałyby wszystkie biblioteki z terenów wschodnich rubieży II Rzeczypospolitej. Ogromnych trudności nastroczało dokonanie choćby wstępnej oceny poniesionych strat. Zasobów bibliotek domowych dawnych Kresów Wschodnich można się było jedynie domyślać, gdyż współcześni badacze dysponują nader wątpliwym materiałem. Informacji dostarczają spisy członków Towarzystwa Miłośników Książki,

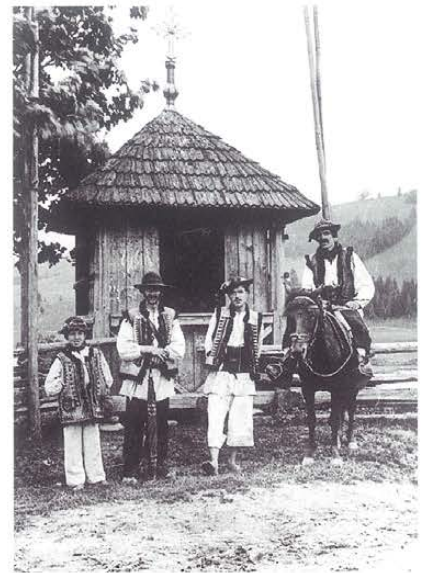
czy też rozsiane po świecie egzemplarze opatrzone znakami własnościowymi, ekslibrisami lub pieczętami. Autorzy opracowania dobrane zdawali sobie sprawę z tych ograniczeń, sygnalizując je już we wstępie. Mają jednak nadzieję, że ich dzieło pobudzi bibliotekarzy, a zwłaszcza dawnych właścicieli księgozbiorów domowych i ich spadkobierców, do udzielenia szczegółowych informacji, aby zgromadzony materiał mógł być stopniowo uzupełniany o nowe dane.

Niezwykłego zadania podjął się dr Bernatowicz, odtwarzając na podstawie źródeł archiwalnych wyposażenie zamku w Nieświeżu na przestrzeni niemal dwóch stuleci, gdy Rzeczpospolita Obojga Narodów była jedną z potęg europejskich, a ród Radziwiłłów jednym z pierwszych domów książęcych w Europie. *Monumenta variis Radivillorum* składa się z dwóch części. Pierwsza stanowi rekonstrukcję jednej z największych na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej kolekcji dzieł artystycznych, mebli i militariów oraz zmian, jakie się dokonywały w tych zbiorach. Autor odtwarza także układ obiektów w pomieszczeniach Radziwiłłowskiej siedziby. Druga część prezentuje *in extenso* wybrane materiały źródłowe. Podstawą opracowania stało się dwadzieścia XVI- i XVII – wiecznych inwentarzy Archiwum Radziwiłłowskiego, przechowywanych w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie, z których najwcześniejszy pochodzi z 1563 r.,

a ostatni został sporządzony po śmierci Michała Kazimierza Radziwiłła w 1681 r. Wybrano z nich te, które najpełniej ukazują zbiory oraz stan zachowania zamku, czyli szczegółowe spisy z lat 1658 i 1673 oraz materiały, które pozwalają prześledzić zmiany zachodzące w wyposażeniu zamku w Nieświeżu w ciągu niemal całego XVII wieku. Książka ta ukazuje bogactwo niezwyklej kolekcji dzieł sztuki, rzemiosła artystycznego, militariów i numizmatyki uchwyconej w jej dynamicznym rozwoju, przybliża interesujące, nie publikowane dotychczas dokumenty.

Ciekawym przedsięwzięciem jest przygotowanie do druku *Zabytków dawnego województwa stanisławowskiego*. Podstawą dlań był odnaleziony w zbiorach Archiwum Akt Nowych w Warszawie dokument w postaci maszynopisu, który powstał na zlecenie utworzonego w 1929 r. Centralnego Biura Inwentaryzacji Zabytków Sztuki. Maszynopis ten jest jedynym, jak dotąd, zachowanym kompletnym spisem zabytków występujących na ziemiach wschodnich II Rzeczypospolitej. Obejmuje powiaty: bohorodczański, doliński, horodeński, kałuski, kołomyjski, kosowski, nadwórniański, peczeniżyński, rohatyński, skolski, stanisławowski, stryjski, tłumacki, turczański, śniatyński i żydaczowski. Zebrany materiał, chociaż ma charakter roboczy, planowano w przyszłości wydać drukiem, podobnie jak uczyniono to z opracowaniami powiatów

Wincenty Kasprzycki (1802-1849), fragment obrazu *Plac Bankowy w Warszawie*, olej na płótnie, 94 x 128,5 cm

Żabie, kapliczka przydrożna

nowotarskiego, rawsko-mazowieckiego, sieradzkiego i żywieckiego, które ukazały się w zeszytach serii *Zabytki sztuki w Polsce. Inwentarz topograficzny*. Wybuch II wojny światowej unicestwił te zamierzenia.

Zabytki dawnego województwa stanisławowskiego zawierają sporządzony przed siedemdziesięcioma laty spis, który dziś ma wybitnie źródłowy charakter. Wybrane starannie fotografie ilustrują omawiane zabytki, spośród których wiele przestało istnieć lub uległo przeobrażeniu. Całość uzupełnia obszerna bibliografia, uwzględniająca polski, rusko-ukraiński i austriacki dorobek naukowy i publicystyczny do 1939 r. oraz indeks i aneks kartograficzny. *Książka ta* – jak piszą autorzy opracowania we wstępie – *jest świadectwem ówczesnej, a nie dzisiejszej wiedzy o zabytkach tego obszaru, świadectwem działalności urzędu konserwatorskiego w latach dwudziestych naszego stulecia, świadectwem o zasobach zabytkowych i o ich rozpoznaniu oraz wiedzy historycznej o poszczególnych obiektach. Świadczy też wymownie o zainteresowaniach ówczesnych polskich służb konserwatorskich wszystkimi zabytkami w równym stopniu, bez względu na ich kulturową przynależność do różnych grup etnicznych*. Wydanie tej publikacji, podobnie jak i „*Monumenta variis Radivillorum*” jest przejawem działań podejmowanych przez Biuro na rzecz ochrony i dokumentacji wspólnego dziedzictwa kulturowego.

Maria Romanowska-Zadrożna